

levegő szolgáltatja. A szintetikus karbolsav, a mely tiszta karbolsavnak tekinthető, magától nem vörösödik meg. Réz, levegő- és ammoniumchlorid hatására azonban gyorsan beáll a vörösödés. Az ammonia kékre festi a szintetikus karbolsavat. A kék színeződés szintén oxidáció eredménye. A közönséges karbolsav megvörösödése csaknem megakadályozható, ha a megolvasztott karbolsavba erősen redukáló anyagot, legczélszerűbben ónchlorürt teszünk. A megvörösödött karbolsav ónchlorürt tartalmazó edénybe ledesztillálva, soká eláll változatlanul. A megvörösödött karbolsav redukáló anyagokkal (SnCl_2) rázva és főzve, pompás smaragd-zöld színezetet ölt. A karbolsav ammoniumchloriddal és rézzel, vagy még czélszerűbben rézchloriddal gyakran felfőzve, egész tömegében megvörösödik. A megvörösödött karbolsav vörös festőanyaga borszeszes vízzel könnyen leválasztható. Ezt a gyönyörű festőanyagot már a mult esztendőben sikerült leválasztania. Némileg hasonló módon állította elő ezt a folyó évben Fabini

bécsi chemikus; ő magát tekintvén a festőanyag első előállítójának, annak phenerythen nevet adott. A festőanyag karbolsav, borszesz, vagy chloroform oldata SnCl_2 -rel kezelve, megzöldül. A reakció jól használható a karbolsav vörös festőanyagának fölismerésére.

Högyes Endre előterjesztette és ismertette Tangl Ferencz és Trojer G. ily című értekezését: »A jodoform tuberkulózis elleni hatásáról s a gyengített tuberkulózis-bacillusok hatásáról.« A jodoform a tuberkulózis bacillussait megöli ugyan, de csak hosszabb hatás után; ez a hatás pedig csak a szervezetten kívül érhető el. Fontos az a hatása, hogy a bacillusok virulenciáját gyengíti. Ilyen gyengített bacillusokkal tengeri-nyulakon sikerült tipikus gyöngykört, továbbá az emberi ftizishez hasonló chronicus lefolyású tuberkulózist, valamint az emberi testen képződőkhöz hasonló tuberkulotikus tályogokat fejleszteni; de jodoformmal sem a tuberkulózis, sem a tályogok gyógyítása nem sikerült.

RÉGI MAGYAR MEGFIGYELÉSEK.

272. *A fagyásnak különös neme.* A' mult kemény télben, a fagyásnak ezen különös neme láttatott. Egy szobában, mely minden más szobáktól elválasztva volt, és soha sem fűlt, egy gömbölyű üveg állott. Az üvegnek 5 hővelk az általmérője, igen rövid nyaka, és fellül dugaszszal be dugva. Ezen üvegbe egy éjszakán a' víz megfagyott, és a fagyásnak ezen különös jelenetét mutatta.

1) Az üveg sok felé öszve volt repedezve: de a darabok a fagy által öszve-tartattak, mely által az üvegnek formája is megmaradt.

2) Az üvegnek nyakán kívül egy oszlop forma, egyenesen felláló jég tsap látszatott. Ezen jégtsapnak általmérője szinte akkora volt, a mekkora az üveg nyakának belső térsége, és elejénte az üveg nyakából mint egy fél hővelknyire, egyenesen fel és ki tolódott, azután egy kevésbé meghajult, melyre mintegy 5 hővelk magasságra fel-emelkedett, maga felett pedig a dugaszt magával hordozta.

3) Az üvegnek belső színe mintegy 65 négyszögletű hővelk volt, a' ki emelkedett jégoszlopnak pedig $2\frac{1}{2}$ hővelk, és így a viznek 26-dik része, melyet az üveg magába foghatott, az üvegből kitolódott, minek előtte elrepedezett.

A fagyásnak ezen különös neme, megmutatja, mennyire álljon ellent az üveg, az

ötet kiterjeszteni kívánó erőnek; és mennyire munkálkodik a hideg a folyó testekben. A hideg t. i. a' vizet keresztül hatván először az üveg színe mellett megkezdette fagyolni, mivel pedig a fagy által a' víz megritkult, és így nagyobb kiterjedést kívánt, az üveg pedig az ötet kiterjeszteni kívánó erőnek ellent állott, tehát a' dugaszt az üveg nyakából kitolta. A hideg nagysága miatt az üvegből ki tóduló víz mindjárt megfagyott, és mivel belülről a' hig víz mindég jobban öszveszorult, a kítóduló víz által az oszlop mindég nevelkedett, míg végtére az oszlopnak minden hézagjai be nem fagytak, a' mikor az üvegnek természetesen öszve kellett repedezni, hogy a megritkított víz helyet találjon. (Hasznos Mulatságok 1820. Első félesztendő 181—182. l.)

273. *Erdély és Magyarország flórájának kezdete.* Maros-Székbeli Szent-Imrei Nemes Székely, Balog József orvos Doktor Uram... tavaly a Leidai Univerzitásonn orvos Doktori tisztességet s Szabad-levelt nyert, edj remek-írása (Dissertatiojá) mellett, mely hatod fél árkus papirosra ilyen titulus alatt nyomtatott ki: »Specimen Inaugurale Botanico-Medicum, sistens praecipuas plantas, in M. Transsilvaniae Principatu sponte et sine cultura provenientes ac ibidem usu receptas.« Ezen írását, melyel szép dítséretet érdemlett, ajánlotta Benkő József Uramnak, Közép-Ajtai Egyházi Tanítóznak,

kinek-is köszöni a fűvész tudományba való eredését.

Mit szözlünk már mi Magyar országiak mind ezekhez? Meg-előztek már bennünket az Erdélyiek a föld termései felől való tudománybann. Meg-vagyon már az Erdélyi Florának kezdete. Majdan nagyobb része-is el-készül. Nékünk edj kis (nem tudom, mitsodás) Tyrnaviensis Flóránál (Nagy-Szombat körül termő fűveknek meg-írásánál) egyéb semmink sintsen. Fogadjja ugyan Posonbann lakozó Lumntzer Orvos Uram, hogy sok fáradozásai után már készülő Posoni Flórája nem sokára világot fog látni. De hol van több? Orvos Urammék közül, a kiket a dolog leg-közelebről illet, némellyeket az aurea praxis, aranyt szerző gyakorlás, sokakat az értetlenség, másokat más akadály a tanulástól, keresgéléstől, vizsgálástól el-fog. Azonbann az-is igaz, hogy ritka már most a tehetős Urak között a Battyányi Böldizsár, a ki ama híres fűvészt, Klusius Károlyt esztendőnként kétszer háromszor szokta vala maga kotsijánn és költségénn Bétsből Magyar országra, nevezetesen Német-Újvár várába hozatni és, hogy az ország terméseit ki-kereshette s meg-visgálhatta, abban mindenképpen meg-segítetni, s még udvari papjával-is arra reá segítetni. (Magyar Hirmondó 1780 év-folyam, 589—592. l.)

274. *Hell Miksa Nésztoronyra való héjazatja s kiütetése.* Hazánknak díszére válik, ha szinte a Hazánn kívül történt is, a mivel edj nevezetes Haza-fia jeles talál-mányjának jutalmául meg-tiszteltetett. Lengyel országnak most uralkodó királyja Szaniszló Augustus különösen gyönyörködővén az ég forgásinak tudományjában, egyéb jeles szerszámokkal tellyes néző tornyokonn kívül, mellyeket Lengyel és Litva ország-bann sok helyekenn építetett, edjet magá-nak is az ő királyi Palotájában alkottatott. Ezen néző toronyra olyan héjazatot óhajtván, melly minden felé könnyen forgó, s más a'féle fedelekbenn tapasztaltatott hibák-tól mentt volna; midőn meg-hallá, hogy a Tsászari királyi Astronomus Hell Maximilián Úrtól fel-találva, olyan fedél nem tsak Bétsben kis formábann találkozik, hanem a' szerént Egerbenn a Püspök Úr Ó Excellen-tziájának, és Budánn az Univeritásának néző tornyánn-is vagyon és mindenképpen helyesnek tapasztaltatik: tehát ezen forgó héjazatnak példázatját Bétsből Varsóba magán-ak meg-vitette. Melly-is ezelőtt edj-néhány hónapokkal Hell Úrtól megküldet-vén, a Királynak annyira meg-tetszett, hogy azon híres Hazánkiát nagy díszű s betsű arany pénzzel, mellyel tsak az elő-keelő érdemesek szoktanak a királytól megajándé-koztatni, s a' mellett Királyi Levelével-is meg-tisztelte. A Pénznek edjik felénn a

királynak neve, a másikkann ez a szó: Merentibus (az érdemeseknek), e' körül pedig hármass koszorú vagyon; mellynek edjike a régiektől a jó Hazafiaknak, másika a Győ-zedemeseknek, harmadika a Tűdósoknak adatni szokottat jelenti. A királytól iratott levélbenn egyéb dítseretekenn kívül, mellyek közül nevezetes az, hogy a mostani Astronomusoknak jeles díszének hívja, az-is benn foglaltatik, hogy a' Lengyel Birodalom feles számú Tűdósokat köszönhet Hell Úrnak bölts oktatásainak. (U. o. 404—405. l.)

275. *Pamut-termesztés Pest megyében.* Magyar Országból Pest Vármegyéből Atsáról. Az új Pamutnak, következőképpen a' Pamutfának termesztése, melly külömben Syriai selyemgyökeérnek vezetetik, nálunk esztendőről esztendőre erősebben és sikeressebben folytatódik, 's gyarapodik. Egy hold földön az ültetés után második Esztendőben meg terem egymá'sa pamut. A 3-dik 4-dik és a' következő Esztendő, 2, 3, sőt 4 má'sát is meg adnak: mert ezek a gyökerek, ha egyszer meg foganadnak, mint a' rekettye, vagy fűzfák, úgy szaporodnak, 's tenyészednek. Slesiában Lipnizen egy bizonyos Schreiber nevezetű Úr, ennek a' Pamutnak el készítése véget már egy nagy Fonyóházat állított fel, és készített is már abból, szép, jó és erős materiákat, mellyeket réf számra igen oltsón szokott el-adni. Ezen Plántának a' magja mint a' Lenmag, rend szerént úgy vettetik; de a' ki ültetményekre szert tehet, annak munkás fáradsága, ezen Plántának gyümölszével, egy Esztendővel előbb meg jutalmaztatik. Ennek az Uraságnak Birtokosa Bárá Prónay Úr, mindennek örömet ad ültetni való Plántát fizetés nélkül: mert ő egyebet semmit sem kíván oly igen, mint hogy a' Pamut termesztés rövid idő alatt öly tökéletes állapotra hozattassék, mellynél fogva né lenne ezután szükségünk az idegen pamutnak Országunkba való be hozatására. (»Magyar Ujság, melly Magyar, és Erdély Országban, a Mezeigazdaságot, és Szorgalmatosságot erányozza«. Béts 1796. Első darab 7. l.)

276. *A budai keserű só.* Éppen ebben az időben, midőn, a' Természet-visgálok és az Ertz-választó-mesterek (Chymick) az emberi nemzet javára öszve vetett vállál, talalmányaiknak, és munkáiknak hasznos következéseit, az orvosi tudománnyal, és praktikáló Orvosokkal önként, és minden tartózkodás nélkül közlik; ebben az időben, midőn az uralkodó fejedelemnek atyai gondoskodása öly nyomos készületék' intézésében foglalatkosodik, hogy az orvos-eszközök választásában, az együgyűségnek tárgyához közelítettessék, és ki-telhetőképpen, az eggyes tartós, és a' hazai természet javai használ-

tassanak; éppen ebben az időben köszönhetni Oesterreicher úr, Füredi rendes Orvos Doctor szorgalmatos-fáradozásának, hogy ő, a' mint már 1794 esztendőben a' Bétsi Ujságban 45. szám alatt jelentetett, hazájában Magyar Országban, egy, Budához nem messze fekvő környékben, ennek az áldott Országban, más egyéb természetijavai között, ama tisztű tsudálatos sőt, úgymint a' jóltevő természetnek egy különös ajándékát, fel találta, és közönséges-haszonra fordíthatóvá tette.

Mint hogy pediglen annak készítése egy időtől fogva szüntelen jobban jobban gyarapodott, és azzal több orvosok, és seb-orvosok, mind az emberi test sérelmei orvoslására, mind pedig a' barmok nyaválái gyógyítására nézve, kivánt előmenetellel éltek: ezen okokból, a Tsász. kir. Alsó Auszt. kormányzék' részéről sem gátoltatott, hogy az idevaló közönség is, ezen próbált közönséges hasznu orvos-eszközben ne részeltehetessék, és hogy e' végre, ennek az ide való Orvos-Fakultástól meg-próbáltatott, és jóvá hagyattatott tsudálatos magyar keserű sónak Fel-találójának, annak rendes arrúlására, és el-adására szabadság né engedtettnék.

Mellynél fogva Bőjt más havának kezdetével, itt Bétsben az Anna útjában kiss Mariatzeli nevezetű udvarban, Schönfeld könyv nyomtató műhelye mellett e' következendő Tzim alatt: Magyar Tsudálatos, és keserű Sónak Szabad Tartó-helye, annak árulása, el kezdetett, a' hol abból magának kiki annyit, a' mennyit kíván voltaképpen, s igazán szolgáltatathat. Mivel pedig az intézet szorgalmatosság elől mozdítottassék, és hogy ezt a közönséges hasznú orvos-eszközt a' szegény ember-is olly óltsón, a' mint tsák lehet, magának meg szerezhesse; erre nézve ennek az ár-ra-is a' mennyire tsak lehet mersékeltetik, és idővel még alább szálltatik.

Azt többnyire a' fel-találónak okos emberiségének kell tulajdonítani, hogy ő ezen természeti orvos szernek, semmi különös és nagyobb hatásosságakat nem akar adni azoknál, mellyek már rólla az ahoz értőknél a' nélkül-is tudva vagynak: azt a' tagadhatlan elsőséget azonban, melly a természeti szerekben, a mesterségeseken felől találtatik, jegyzés nélkül nem hagyhatni, hogy tudniillik az első, az ő öszve férkeztetéseken mindig mértékletesebbek, és tökéletesebbek jelennek meg azoknál, mellyek a mesterkédeknek szorgalmatosságtól, és lankiesmeretétől főgnek. A' mint is több polgári, és katonai orvosok, kik ezzel az árúba bortsáttandó természeti-tsudálatossával éltek, azt már voltaképpen-meg esmérték, és arról vallást tettek, hogy ennek az

ő vagyonságbéli részei között leg kisebb idegen materiák sem tapasztaltattnak; hanem hogy ez a só ki-mondhatatlan tiszta, gyenge légyen, és az ő vagyonságára, annak tulajdonságaira, és készítése módjára nézve, a karlsbádi tsudálatos sóval tökéletesen meg-eggyezzen, sőt annak alkalmatosságával véle e' helyett bizvást élni lehessen. (»Magyar Ujság. Tizedik darab.« Béts 1796 Martius 15. 75. lap.)

277. A köznép vélekedése a Fertő tava keletkezéséről. Egy magyar Országonn közönségesen fenn forgó tradicionál fogva, tsak nem mindenek hiszik azt; hogy a Fertő tavának a' Dunával egyesülése van a' föld alatt, és hogy az a maga vizét ettől veszi. Egy pintér legény — így szoll a mese — Német Országí vándorlásából vissza utazván a Felső Austriai Duna örvényenn hajó törést szenvedett; de gyermekkorába a Fertőbe jól megtanulván uszni maga szerentsésen ki szabadult a vízből, és tsak a' bagazsiája, s Pintér sulyokja veszett oda. De ez a sujuk nem rendes Pintér szerszám volt, hanem mesterséggel készült ládátska sulyok formára, mellybe szokta tartani a szegény Pintér legény meg takargatott pénztetskéjét, s a' mellybe ekkor is 10 arannyak voltak el zárva. Ez után, a Pintér Sopronba meg telepedett, mester emberre lett, és meg házasodott. Egyszer midőnn a többek között egy szép nyári este a' Tó partján sétálgatna feleségével edgyütt, egyszer meg látnak valamit a Tónn úszni, melly meszéről úgy láttzott mint valamely úszó Kutyanak feje. A tárgy közelebb úszik a' parthoz és mint el bámul a Pintér midőnn látja hogy az az ő sulyokja mellyet a Duna örvényébe a hajó törés alkalmatosságával el vesztett, és a mellybe a 10 arannyak még ekkor is épségbe meg voltak. (Magyarorsz. term. ritk. 1814. 108. l.)

278. Földindulás a Fertő tavnán. Az 1763-dik esztendei föld indulás alkalmatosságával is, az egész Fertőnn szokatlan tajtékzás és rendkívül való nyughatatlanság tapasztaltatott. (U. o. 109. l.)

279. A Fertő apadása és áradása. A Fertő áradásának és apadásának bizonyos periodussai vagynak, és ezenn periodust 7 esztendőre teszik. Én esmerem a Tót így ír a nagy érdemű Bredetzky Úr — mint egy 15 esztendőtől fogva, ez ólta szüntelen apadt annak vize, úgy hogy leg közelebb is fel kellett osztani a parasztok között a már tökéletesen ki száradt földeket. Né-mely ahhoz értők egy quadrat mértföldre teszik a földet, mellyet a Fertő ágyából nyertek a parasztok. Hanem 1804 be ismét észre vehetőenn kezdett nevekedi a Tó, és a hol az előtt száraz lábbal által lehetett gázolni, most ott mély víz fekszik.

Egy régi kézírásba is igen interessans jegyzések találhatók enzen Tó felől. 23dik Septemberbe (Anno 1764) Napkeleti szél fujt. A habok fel dagadtak, Purbachnál minden tele tölt vízzel, a vizek erőszakkal tödultak ki a határok elborítására. 23 és 24-dik között éjtzaka meg fordult a szél és oly dühösséggel fujt Napkelet ellenébe hogy Purbachnál a víz 200—300 lépésnyire tolattatott bé a partoktól.

Nyoltz esztendőök előtt (1756) a Tó kiöntött Husvét után, és réteket, szántó-földeket, kerteket el borított, ettől fogva soha sem is tért vissza egészenn hajdani arkába a' Lakosoknak felette nagy kárával — de a kik — hozzá teszi az Iró — érdemek szerint büntetettek meg restségekért, mivel ők a' Tóhoz közel fekvő lapályokat a mi pedig könnyen és kevés költséggel meg eshetne — nem helyeztetik bátorságba egy jó gát által. (Ugyanott 108—111. l.)

280. *A Fertő vizének tulajdonságairól.* A Fertő vize tulajdonságáról azt mondja Windisch Ur a maga Geografiájába, hogy az 1728tól fogva sóssá kezdett lenni. Ezen víz alkotó részeit ugyan tsupánn tsak chymiai analysis által lehetne tökéletesen ki tanulni; de e nélkül is tsupa kóstolásból észre lehet azt venni, tsy a Fertő vize a' közönséges víztől igen különbözik, és bizonyos savanyúságot (acidum) foglal magába.

Általjába nem is szokás a Fertő vizet inni. A halászok néha purgatio gyanánt élnek vele. A gyenge gyomrú embert ha belőle iszik hányásra kényszeríti. A barom ihatja minden ártalom nélkül. Tanult orvosok fürdőknek igen hasznosnak tartják a bőr ki perségései ellen. Nagy kár tehát, hogy Gróf Szétsényi, fel hagyott a Hollingnál építettő ferdő ház plánumával. Fürdőknek ugyan most is elegendn a Fertőbe, de minthogy semmi alkalmatosság nints készítve, még tsak a nap sütése ellen sints valami fedél építettve, nem igen sok gyönyörűséggel jár edgyütt ez a ferdés. (Ugyanott 113—114. l.)

281. *A balatoni kecskekői mők eredete a monda szerint.* András, István királynak öttse, midőnn még Hertzeg volt egyszer igen nagy szegénységbe tért vissza egy táborozásból, és Szala Vármegyébe a Balaton partonn egy pásztorra akadt, a kit kért hogy adjon néki ezer magyar forintokat költsönn. A Pásztor ezt felelte az Isten tudja, hogy semmi pénzem sints — András erre így szólott — ha az Isten tudja hogy neked pénzed van tehát büntessen meg téged és a te nyájadat, a melyre a pásztor nyájával edgyütt a Balatonba süjvedt, és azon ketskéknék körmei jönnek most nap fényre kővé változva. (Ugyanott 56—57. l.)

Közlő: LENGYEL BÁLINT.

TÁRSULATI ÜGYEK.

Szakülés 1891 április 15-ikén. Dr. Ónodi Adolf »Az arcsüregekről« tartott előadásában ismerteti azon üregeket, a melyek az orrüreggel kapcsolatban az orr fölött a homlokon és az orr két oldalán, a felső fogsor felett vannak. Ez üregek az állatoknál a szagló szervvel szoros kapcsolatban állanak, az embernél azonban csupán az arcznak hosszirányban való növekedését segítik elő. Targyalja azokat a bajokat, a melyek ez üregekben előfordulnak és jelzi azokat a módokat, a melyekkel alkalmas elektromos lámpák segítségével e bántalmakat felismerhetni.

Dr. Mágócsy-Dietz Sándor »A Forsythia felemás virágai (heterostylia)« czímen ismerteti a parkokban, tereken nálunk is gyakori és kora tavasszal virító Forsythia virágait, a melyek sárga színükkel mindenki figyelmét lekötik. A virágok két-félék: egyiknek a porzószála hosszú s a bibeszála rövid, másiknak a porzószála rövid, a bibeszála hosszú. E berendezés az

öntermékenyítés meggátlására szolgál. A virágport a rovarok viszik egyik virágból a másikba. Hogy a Forsythia nálunk még sem hoz magot, valószínűleg onnét van, mert e khínai cserje beporzására alkalmas rovarok nálunk hiányzanak.

Róna Zsigmond meteorológiai intézeti assistens »Az 1890—91-ik évi hideg télről« értekezett. (Lásd e füzet 247-ik lapján.)

Választmányi ülés 1891 április 15-ikén. Lengyel Béla elsőtitkár kéri a választmányt, hogy az évharmados pénztárvizsgálatra bizottságot küldjön. — A választmány pénztárvizsgálókul Frönlich Izidor és Staub Móríczt urat kéri fel.

A titkár előterjeszti a m. k. földmívelési miniszter leiratát, a mellyel arra kéri a Társulatot, mondana véleményét arról, hogy mit kellene tenni a balatoni hinár kiirtása végett és minő költségeket okozna e munka. — A választmány megbizza a titkárságot.